

Demeter Tamás

MIÉRT NINCS ESEMÉNY-SZUPERVENCIA? ¹

I. BEVEZETÉS

A nagyfelbontású eseményontológia szerint a legegyszerűbb eseménynek azt tekinthetjük, ha valamely tulajdonság egy időpillanatban exemplifikálódik. Mivel e felfogás szerint a tulajdonságok szuperveniálnak egymáson, így az exemplifikációjuk által megvalósított események ugyancsak szuperveniálnak. A szupervencia tézise kéz a kézben jár a többszörös megvalósíthatóság (multiple realizability) tézisével: a szuperveniens tulajdonságok többféle szubveniens bázistulajdonsággal korrelálhatnak, azaz különféle időpillanatokban egy adott tulajdonságot más és más bázis-tulajdonság realizálhat. Ha ez nem így lenne, és egy adott tulajdonságot (típust) mindig ugyanazon tulajdonság (típus) realizálná, akkor nem a tulajdonságok szupervenciájáról beszélünk, hanem inkább azonoságukról. Ebből következik, hogy ha a többszörös megvalósíthatóság tézise valamilyen oknál fogva nem lenne tartható, akkor vele együtt megdőlné az esemény-szupervencia tézise is. Ha ugyanis többszörös megvalósíthatóság nem létezik, akkor az események nem szuperveniálnak egymáson, hanem azonosak egymással, s ezért a nagyfelbontású eseményontológiát fel kell váltanunk kislebontásával. Előadásom érvelése ezt a gondolatmenetet fogja követni.

II. ESEMÉNYONTOLÓGIÁK

Mindenekelőtt a *kislebontású* eseményontológiát mutatom be röviden. A rövidséget leginkább az indokolja, hogy a kislebontású ontológia e dolgozat érvelésében semmilyen közvetlen szerepet nem játszik, viszont mindaz, ami a következőkben elhangzik, indirekt érvelésnek tekinthető ezen ontológia, mint a nagyfelbontású verzió alternatívája mellett. A kislebontású eseményontológia Donald Davidson nevéhez fűződik. Eszerint az események tér-időbeli partikulák, azaz a tér-idő kontinuum bármely pontján egyetlen esemény történik. A „Felemelte a kezét” és a „Jelt adott” mondatok ugyanazt az eseményt írják le. Az oksági relációk események közötti, s nem az események leírásai közötti kapcsolatok, ezért az oksági kontextusok extenzionálisak, szemben az oksági magyarázatokkal, melyek események leírásaival operálnak, és ezért intenzionálisak. Ami az eseményontológia szempontjából számít az az esemény maga, kevésbé a leírása.

Az itt *nagyfelbontású*nak elkeresztelt eseményontológiát Davidson elméletének alternatívájaként Jaegwon Kim (1976) dolgozta ki. E felfogás szerint a legegyszerűbb eseménynek az tekinthető, ha egy individuum egy időpillanatban valamilyen tulajdonságot exemplifikál. Eszerint a makroszintű események nem azonosak mikroszintű eseményekkel, hiszen konstitutív tulajdonságaik különböznek. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a makro- és mikro szintek eseményei között ne állna fenn semmilyen reláció. Létezik ilyen reláció, mégpedig az *eseményszupervencia*. Jelen céljaink szempontjából nem szükséges a szupervencia fogalmának technikai részleteibe bocsátkoznunk, megelégedhetünk annyival, hogy szupervencián a független variancia tagadását értjük, ami a következőket jelenti: bármely két régióra (legyen szó akár tulajdonságok, események, vagy predikátumok stb. valamilyen

¹ E dolgozat sokat köszönhet Forrai Gábor, Peter Lipton, Hugh Mellor, és Nánay Bence észrevételeinek. A dolgozat elkészítése alatt az Eötvös Ösztöndíj támogatását élveztem.

régiójáról), A régió akkor és csak akkor szuperveniál B régión, ha az A -ban bekövetkező bármely változás együtt jár valamilyen B -beli változással. Szlogenszerűen fogalmazva: nincs változás A -ban B -beli változás nélkül. Ilyenformán a tér-idő kontinuum bármely pontján rengeteg makro és mikro tulajdonság, és az exemplifikációjukat jelentő esemény lokalizálható, azonban ezek az események nem függetlenek egymástól, szupervencia kapcsolja össze őket.

A szupervencia tételét gyakorta kapcsolják össze a *realizációs* tézissel. A realizáció tézise nélkül a szupervencia reláció önmagában nem alkalmas a szuperveniens tulajdonságok függőségének megalapozására, hiszen – mint láttuk – csak annyit állít, hogy a szuperveniens régióban bekövetkező változás szükségképpen együtt jár egy a szubveniens régióban végbemenő változással. Arról azonban nem szól, hogy a szubveniens régió meghatározza-e – és ha igen hogyan – a szuperveniens régiót. Ezt a hiányosságot orvosolja a realizáció tézise.² Tulajdonságokra vonatkoztatva azt mondhatjuk, hogy míg a szupervencia tulajdonság-régiók közötti relációt jelent, addig a realizáció tulajdonság-instanciák közötti viszony. Ha tehát A tulajdonságrégió szuperveniál B régión, akkor B régió azt a halmazt jelenti, amelyben bármely A -beli tulajdonság összes lehetséges realizálója fellelhető. Ilyenformán tehát A régió függ B régiótól, amennyiben egyetlen A -beli tulajdonság sem létezhet B -beli tulajdonságok nélkül. Ezek a B -beli tulajdonságok pedig realizálják vagy másképpen: implementálják, és ilyenformán meghatározzák az A -beli tulajdonságokat. Az elmefilozófiában például fizikalistának lenni annyit tesz, mint elfogadni, hogy a mentális tulajdonságok régiója szuperveniál a fizikai tulajdonságok régióján, azaz, hogy mentális tulajdonságokat kizárólag fizikai tulajdonságok realizálhatnak – nem lehetségesek tehát testetlen szellemek, karteziánus lelkek, vagy entelekheiak.³

Idézzük fel szupervencia fentebbi tömör megfogalmazását: nincs változás A -ban B -beli változás nélkül. Vegyük észre, hogy a tézis nem megfordítható, azaz nem mondja azt, hogy egy B -beli változás is együttjár valamilyen A -beli változással. Abból, hogy a B -beli változások nem járnak szükségképpen A -beli változásokkal, könnyen belátható, hogy valamely A -beli a tulajdonság többféle B -beli b tulajdonsággal (vagy tulajdonságcsoporttal, azaz *b -maximál* tulajdonsággal) korrelálhat.⁴ Ha ez nem így lenne, akkor azonosságról beszélhetnénk, hiszen ha a -t mindig b realizálná, és b mindig a -t realizálna, akkor kölcsönösen felcserélhetőek lennének egymással. Ha tehát B -beli tulajdonságok realizálják az A -beli tulajdonságokat, akkor az A -beli a tulajdonságot potenciálisan sokféle B -beli b -tulajdonságkombináció realizálhatja. Ezt a jelenséget – mely a szupervencia és a realizáció kombinációjából fakad – nevezzük *többszörös megvalósíthatóságnak* (multiple realizability).

Mit jelent mindez a nagyfelbontású eseményontológia perspektívájából szemlélve? Tekintsük először az események azonosságfeltételét. Mint láttuk, egy eseményt (E) három paraméter határoz meg: az exemplifikált tulajdonság (a), az exemplifikáló individuum (x), és az exemplifikáció pillanata (t). Ennek megfelelően: $E = E'$ akkor és csak akkor, ha $a = a'$, $x = x'$, és $t = t'$.⁵ Vagyis egy esemény azonosságfeltétele tekintetében nincs különösebb jelentősége annak, hogy a tulajdonság többszörösen realizálódhat-e. Ha azonban meg lehet mutatni azt, hogy a többszörös realizáció metafizikailag tarthatatlan, akkor ezzel a szupervencia fogalmára építő monista-realista tulaj-

² Ehhez hasonló a mondanivalója Kim, 1998: 1. fejezetének.

³ Van azonban egy érdekes probléma, amelyet itt érdemes megemlíteni. Bármely individuum lehetséges tulajdonságainak halmaza Boole-i operátorokkal zárt, azaz ha B az összes fizikai tulajdonságok halmaza, akkor a B -beli β és $\sim\beta$ tulajdonságok egyaránt legitím fizikai tulajdonságok. Ebből következően lehet érvelni amellett, hogy létezik testetlen szellem, mégpedig egy olyan individuum, amelynek B -beli tulajdonságai a következők $\{\sim\beta_1, \dots, \sim\beta_n\}$ és ezen szuperveniálnak A -beli tulajdonságai. Megjegyzendő, hogy minden lehetséges világ legfeljebb egy ilyen testetlen szellemet tartalmazhat.

⁴ A β -maximál tulajdonság B -beli tulajdonságok halmaza (pl. $\{\beta_1, \dots, \beta_n\}$), melyek együttesen realizálják α tulajdonságot. Példaként felhozható, ahogyan mondjuk a neurális tulajdonságok összessége realizál egy mentális állapotot. A β -maximál tulajdonságokról lásd Kim, 1984.

⁵ Kim, 1976: 161. o.

donságonológia, és vele a nagyfelbontású eseményontológia alapjai kérdőjeleződnének meg. A dolgozat hátralévő részében éppen emellett fogok érvelni. Először megkísérlem kimutatni, hogy a többszörös megvalósíthatóság fogalma metafizikailag problematikus, mert ha megengedjük ezt a relációt, akkor illegitim tulajdonságokhoz jutunk, s a nagyfelbontású eseményontológiában is abszurd következményekkel szembesülünk. Ezt követően pedig megpróbálok elhárítani egy első pillantásra sikeresnek tűnő ellenvetést.

III. A TÖBBSZÖRÖS MEGVALÓSÍTHATÓSÁG KÉT FOGALMA

A többszörös megvalósíthatóság fogalmát a ma használt mindkét formájában igyekszem a továbbiakban megcáfolni. Először azt az értelmezés rekonstruálom, s érvelek a hamissága mellett, melyet általában többszörös realizáción értenek. Ez a verzió – melyet Jerry Fodor nevéhez kapcsolok – érvelésem szerint fogalmilag és empirikusan egyaránt tarthatatlan. Majd áttérek a másik felfogásra – Kim verziójára –, mely mentes ugyan az előbbi hiányosságaitól, azonban a tulajdonságok elfogadhatatlan koncepciójához vezet. Zárásképpen ez utóbbi változat tarthatatlanságát az eseményontológia tekintetében is kimutatom. Egy technikai megjegyzés: az érvelést végig funkcionális tulajdonságokra fogom vonatkoztatni, ez azonban esetleges választás, mely könnyebbé teszi a gondolatmenet kibontását, s nem jelenti azt, hogy az érv ne működne más, hagyományosan többszörösen realizálhatónak vélt tulajdonságra apellálva.

III.1. FODOR VÁLTOZATA: FUNKCIONÁLIS ÁLLAPOTAZONOSSÁG⁶

Fodor a többszörös megvalósíthatóság fogalmát eredetileg bizonyos tulajdonságok redukálhatatlanságát alátámasztandó vezette be, s ezt az érvet azóta is gyakran alkalmazzák a legkülönfélébb antiredukcionista érvelésekben. Egyes funkcionális tulajdonságok – ideértve a mentális tulajdonságokat is, ha azokat oksági szerepük alapján individuáljuk – sokféleképpen realizálódhatnak. A funkcionista felfogás szerint a mentális tulajdonságokat realizálhatják mondjuk idegsejtek, de szilikon-chipek, vagy éppenséggel ementáli sajt is, ez a mentális tulajdonságok oksági szerepét nem befolyásolja. Még ha ismerjük is egy adott funkcionális tulajdonság realizálóját, akkor sem lehetséges a realizáló szintjén az oksági kapcsolatokat leíró, törvényjellegű szabályszerűségeket megfogalmazni. Ennek oka egyrészt az, hogy a potenciális realizálók száma végtelen lehet, s így a törvényt leíró kondicionális $\forall(Fx \rightarrow Gx)$ előtagjának végtelen hosszú diszjunkciót kellene tartalmaznia. Másrészt a realizáló nem csoportosíthatók egyetlen fajtába. Az idegsejtek és a szilikon-chipek csak az általuk egyaránt megvalósított funkcionális tulajdonság szintjén rendelhető közös oksági törvény alá. Ami közös bennük, az a funkcionális tulajdonságok szintjén írható csak le. Ennek következtében a funkcionális tulajdonság nem redukálható sem a realizáló egyikére, sem pedig együttesen az összességükre. A funkcionális tulajdonságok szintje ezért megkerülhetetlen: nomikus fajtát alkotnak, s oksági potenciáljuk megfelelő alapul szolgál ahhoz, hogy oksági generalizációk alá rendeljük őket. Ezt pedig az teszi lehetővé, hogy a funkcionális tulajdonságok okságilag eléggé uniformak ahhoz, hogy különböző instanciáikat pusztán numerikusan – tehát nem kvalitatíve – tekintsük különbözőnek.

Mi tehát a probléma ezzel a megközelítéssel? Először is Fodor a többszörös realizáció túlságosan tág fogalmát nyújtja, nem tesz különbséget a realizáció érdekes és érdektelen esetei között. Ahogy Stewart Shapiro újabban fogalmazott: „Különböző színű dugóhúzó, amelyek minden egyéb tekintet-

Világosság
2002/4–5–6–7

Demeter Tamás:
Miért nincs
esemény-
szupervencია?

⁶ Ennek az álláspontnak a kibontását lásd Fodor, 1974.

ben azonosak, nem a dugóhúzó különböző realizációinak tokenjei, mivel a színbeli különbség nem jár semmilyen teljesítménybeli különbséggel. E példa tanulsága az, hogy a többszörös realizációk akkor számítnak valóban *többszörös* realizációnak, ha okságilag releváns tulajdonságaikban különböznek – olyan tulajdonságokban, amelyek számítnak atekintetben, hogy miként járulnak hozzá az éppen vizsgált képességhez.”⁷ És valóban, a többszörös realizáció metafizikailag érdekes esetei valóban azok, ahol a realizálók oksági tulajdonságai figyelemre méltó módon különböznek, valahogy úgy, mint a neuronok és a szilikon-chipek, vagy eltérő mechanikájú dugóhúzók esetében.

Vegyük szemügyre kicsit közelebbről az okságilag különböző realizálók esetét! Korábban is láttuk, hogy a magasabb szintű tulajdonságok teljes egészében realizálójuktól függenek. A funkcionális tulajdonságoknak mindig kell legyen egy realizálójuk, amely az adott oksági szerepet betölti, s ezáltal a funkcionális tulajdonságot realizálja. A funkcionális tulajdonság tehát teljes egészében aktuális realizálójától nyeri oksági potenciálját: a szupervencia és a realizáció tézisei egyaránt szavatolják, hogy nem lehetségesek misztikusan megjelenő oksági erők a magasabb szinteken. Mindaz, ami a magasabb szinteken oksági potenciálként jelentkezik, meg kell legyen a szupervencia alapban, konkrétan pedig a realizálóban. Kim ezt az „okszági átörökítés elvében” fogalmazza meg, mely azt mondja ki, hogy egy többszörösen megvalósítható tulajdonság aktuális oksági ereje vagy megegyezik az őt megvalósító tulajdonság oksági erejével, vagy pedig annak része.⁸ Világos, hogy ha egy tulajdonság oksági ereje különbözne realizálójának oksági erejétől, akkor ezt aligha tekintenénk a realizáció esetének. Mindebből következik, hogy két tulajdonság oksági ereje csak akkor lesz azonos, ha megvalósítói is azonosak. Ez pedig annyit jelent, hogy nem létezik olyan invariáns oksági potenciál, amely a többszörösen megvalósítható tulajdonság-fajtákhoz kapcsolható.

III.2. KIM VÁLTOZATA: OKSÁGI HETEROGENITÁS⁹

Kim verziója éppen erre a felismerésre épít. Mivel a többszörösen megvalósítható tulajdonság-fajták változatos oksági erőket reprezentálnak, ezért okságilag heterogéneknek kell őket tekintenünk. Az okságilag heterogén fajta fogalmát Kim arra használja, hogy aláássa a mentális fajták nomikus alárendelésének lehetőségét, és ezzel érveljen a többszörös megvalósíthatóság és a redukció összeegyeztetethetősége mellett. Ha ugyanis a mentális fajtákra az oksági heterogenitásnak köszönhetően nem fogalmazhatók meg a saját szintjükön autonóm oksági törvények, akkor ezek tudományosan nem legitim fajták. Mindez azonban nem akadályozza meg a lokális redukciót, hisz a mentális tulajdonságok minden egyes instanciájának oksági ereje megegyezik realizálójának oksági erejével, így a mentális tulajdonság könnyedén redukálható realizálójára. Azaz a mentális tulajdonságok fajtaként nem, de individuálisan redukálhatók aktuális realizálójukra. Ezért fel kell adni azt a koncepciót, hogy a mentális tulajdonságok invariáns oksági erővel rendelkeznek, s ezért nem lehet őket a tudományos fajtákkal analóg módon kezelni.

Mindennek azonban nem csak a mentális tulajdonságok, hanem általában a többszörösen megvalósítható (TM) tulajdonságok számára is súlyos következménnyel jár, s ezt nem kerülhetik meg a funkcionális, strukturális, diszpozicionális stb. tulajdonságok, azaz tudományosan respektált tulajdonságok sem. Ez a tanulság pedig megegyezik azzal, amit a korábbiakban már kimondunk: a TM tulajdonság-fajták híján vannak uniform oksági potenciálnak. Ez megfoszt bennünket attól a lehetőségtől, hogy oksági törvényekben hivatkozzunk rájuk, s ezért tudományosan nem respektál-

⁷ Shapiro, 2000: 644. o.

⁸ Kim, 1992: 326. o.

⁹ Vö. Kim, 1992.

hatók. Mindennek fényében jogosan merül fel a kérdés, hogy a TM tulajdonságokat valóban jogosan tekinthetjük-e tulajdonságoknak?

Ennek megválaszolásakor először kritériumot kell találnunk ahhoz, hogy mit tekintsünk tulajdonságnak, és mit ne. Magam egyetértek Sydney Schomakerrel abban, hogy ennek a kritériumnak okságinak kell lennie: ha egy állítólagos tulajdonság nem járul hozzá hordozója oki erejéhez, akkor hiba feltételezni a tulajdonság létezését.¹⁰ Márpedig ha elfogadjuk ezt a kritériumot, akkor a TM tulajdonságok két szempontból sem ütnek meg a mércét. Egyrésztől oksági relevanciájuk függ a mindenkori realizálótól, így részükről nem jelentkezik olyan oksági kontribúció, amelynek révén függetlenül individuálhatók lennének. Másrésztől a megvalósítók sokfélesége révén – amelyektől oksági erejét a TM tulajdonság megörökli – még ez a derivatív oksági potenciál sem határozható meg egyértelmű bizonyossággal. Ebből tehát az következik, hogy mindazok, amiket eddig TM tulajdonságoknak tekintettünk, pusztán állítólagos tulajdonságok, *bona fide* valójában nem azok. Ezért a továbbiakban tulajdonság*-nak fogom nevezni őket, megkülönböztetendő a nem-TM tulajdonságoktól, és így jelezve, hogy pusztán kényelmi szempontok miatt nem tagadom meg ezt a címkét tőlük.

Ezzel eljutottam ahhoz a részkonklúzióhoz, amelyre a továbbiakban szükségem van. Mielőtt azonban továbblépnék, tesztek egy kurta kitérőt, s megpróbálok nagyon röviden válaszolni a magától felvetődő kérdésre: hanem akkor kicsodák? A válasz: fogalmak, vagy predikátumok. Vegyünk egy tipikus TM tulajdonságot*, mondjuk a piros színt.¹¹ Ezt a predikátumot nem azért alkalmazzuk különféle individumokra, mert valamilyen közös tulajdonságukra akarunk utalni vele, hanem valamilyen hasonlóságra utalunk így, amely számtalan tulajdonság konstellációjaként létrejöhet, azonban maga nem tulajdonság. Ezért a többszörös realizáció nem tulajdonságok közti reláció, hanem annak kifejezése, hogy egyazon predikátum több individumra is helyesen alkalmazható a köztük lévő kisebb-nagyobb hasonlóság alapján.

III.3. TÖBBSZÖRÖS REALIZÁCIÓ ÉS ESEMÉNYONTOLÓGIA

Hogy mindennek a jelentőségét az eseményontológia tekintetében is belássuk, idézzük fel az események fentebb már idézett azonosságfeltételét: $E = E'$ akkor és csak akkor, ha $a = a'$, $x = x'$, és $t = t'$. Ebből számunkra itt annyi fontos csak, hogy az eseményazonosság egyik feltétele az exemplifikált tulajdonságok azonossága. Azonban már tudjuk, hogy TM tulajdonságok* esetében csak akkor lehet szó azonosságról, ha a realizálók is azonosak, egyébként nem. Mármost hiába exemplifikálódik ugyanaz a TM tulajdonság* két esetben, oksági erejük nem feltétlenül lesz azonos, sőt, egyazon tulajdonság* két instanciája tipikusan különbözni fog a reprezentált oksági erők tekintetében. A realizálók azonossága speciális eset csupán. Ez pedig azt jelenti, hogy két TM tulajdonság* látszólagos azonossága ellenére sem áll fenn valódi tulajdonságazonosság, s ez elvágja azt a lehetőséget, hogy azokat az eseményeket, amelyek TM tulajdonságok* exemplifikációi azonosaknak tekintsük egymással. Ha pedig nincs érvényes azonosságfeltételünk TM tulajdonságok* exemplifikációira, akkor ezek az állítólagos tulajdonságok* nem játszhatnak konstitutív szerepet eseményontológiánkban.

Márpedig a szupervencia-relációk tipikusan TM tulajdonságokat* eredményeznek, hiszen – legalábbis elvben – többszörös szupervencia-alapot engednek meg minden szuperveniens tulajdonság számára. Szupervencia és realizáció kéz a kézben járnak. A TM tulajdonságok* pedig nem *bona fide* tulajdonságok, tehát állítólagos exemplifikációjuk sem *bona fide* esemény. És itt eljutottunk oda, hogy válaszoljunk a címben feltett kérdésre. Mivel a többszörös realizáció metafizikailag nem

¹⁰ Schoemaker, 1980.

¹¹ Vö. Heil, 1999: 200. o. sk.

értelmezhető fogalom, így nem tudjuk értelmessé tenni azt sem, hogy mit jelent az, ha egy tulajdonság többféle szupervencia-alappal rendelkezik. Mivel tulajdonságok nem lehetnek többszörösen megvalósíthatók, ezért nem is szuperveniálhatnak egymáson. Ha pedig nincs tulajdonság-szupervencia, akkor nincs esemény-szupervencia sem.

Mi lehetséges helyette? Amint azt korábban már előlegeztem, az eseményeket tekinthetjük partikuláknak. Világos, hogy ez a davidsoni koncepció mentes a fenti problémáktól, hiszen az ‘esemény’ fogalmát nem köti a ‘tulajdonság’ zavaros fogalmához. Davidsonnál a tér-idő kontinuum bármely pontján csak egyetlen esemény történhet, de cserébe ennek az eseménynek számos leírása lehetséges. Mivel pedig a tulajdonságok nem játszanak szerepet a davidsoni esemény-ontológiában, ezért távolságot tud tartani a többszörös realizáció veszélyes ideájától. Mindezt úgy, hogy közben a szupervencia fogalmának egyik változatát képes beemelni elméletébe. Ám a szupervencia így nem tulajdonságok közötti viszony lesz, hanem leírások vagy predikátumok viszonya. Ilyenformán ha két esemény fizikai leírása azonos, akkor mentális leírásuk is azonos kell legyen. Ez persze megfordítva itt sem szükségképpen igaz, viszont a többszörös realizáció problémája mégsem jelentkezik, hiszen igen nehézkesen lenne értelmezhető, ha azt állítanánk, hogy leírások vagy predikátumok egyik vagy másik (mondjuk fizikai) halmaza megvalósítja a leírások vagy predikátumok egy másik (mondjuk mentális) halmazát.

IV. EGY LEHETSÉGES ELLENVETÉS: A *CETERIS PARIBUS* KLAUZULA¹²

Az esemény-szupervencia elleni érvelésem teljes egészében a többszörös realizáció fogalmának kritikáján alapult, konkrétan azon a tételén, hogy a többszörösen megvalósítható tulajdonságok* különféle instanciái nem sorolhatók nomikusan uniform fajtákba. Ez annyit tesz, hogy nem lehetséges törvényjellegű megfogalmazások alá rendelni őket. Ezen a ponton lehetséges egy ellenvetést tenni, amely – *prima facie* úgy tűnhet – végzetes a fentebb előadott érvelésre. Az ellenvetés nagyjából a következőképpen hangzik. Fogadjuk el, hogy többszörösen realizálható tulajdonságokra valóban nem lehet *strict*, azaz kivételek nélküli törvényt megfogalmazni, ez azonban nem jelenti azt, hogy semmifajta nomikus alárendelésük nem lehetséges. Lehetséges ugyanis *ceteris paribus* (CP) törvények alá sorolni a TM tulajdonságfajtákat, hiszen lehet ugyan, hogy a TM tulajdonság aktuális viselkedése valamilyen oknál fogva éppen nem instanciálja a rá vonatkozó törvényt, de ettől még a törvény vonatkozik rá, és CP instanciálódik is. És tekintve, hogy legtöbb törvényünk CP törvény,¹³ ezért semmi okunk nincs, hogy éppen a TM tulajdonságfajtákat tekintsük illegitimnek ontológiánkban, pusztán azon az alapon, hogy rájuk csak CP törvények vonatkoztathatók. Ezért a TM tulajdonságokról szólva nyugodtan elhagyható a (*).

Ez a támadás azonban visszaverhető. A CP mondatokat régtől fogva veszélyezteti két dolog. Egyrésztől fennáll a semmitmondás veszélye, hiszen a

$$(1) CP \forall x (Fx \rightarrow Gx)$$

kis rosszindulattal fordítható úgy, hogy „minden x , amely F , egyúttal G is, kivéve, amelyik nem”; és ez meglehetősen kevés ahhoz, hogy törvényjellegű kapcsolat meglétét állítsuk.¹⁴ Másrésztől a CP klauzulákat tartalmazó mondatokat általában – és így a CP törvényeket is – fenyegeti, hogy logikailag nem jól formáltak, és valójában nem fejeznek ki semmilyen propozíciót.¹⁵ Ezeket nehézségeket

¹² Erre a lehetséges ellenvetésre Forrai Gábor hívta fel a figyelmem.

¹³ Lásd ehhez Cartwright, 1983; 1999: 151. o.

¹⁴ Lásd Fodor, 1991; és Lipton, 1999.

¹⁵ Lásd ehhez Schiffer, 1991.

oldja meg Pietroski és Rey formulája,¹⁶ amely megadja azokat a feltételeket, amelyek mellett a *CP* törvényeknek nem kell tartaniuk sem a tartalmi, sem a logikai ürességtől. A feltételek – a *CP* törvény fenti általános formájára vonatkoztatva, és némiképp egyszerűsítve – a következők.

- i) *F* és *G* nomologikusan megengedhető predikátumok
- ii) $(x) [Fx \rightarrow Gx \text{ vagy } (\exists H)(H \text{ független } F\text{-től} \ \& \ H \text{ magyarázza, hogy } \sim Gx \text{ vagy } H \ \& \ (x) (Fx \rightarrow Gx) \text{ magyarázza, hogy } \sim Gx)]$
- iii) $(x) (Fx \rightarrow Gx)$ -nek valóságos esetei vannak & *H* nem csupán az (i) alóli kivételek magyarázatója szolgál.

Lássuk most, hogy a *TM* tulajdonságokra* megfogalmazott törvények teljesíthetik-e ezeket a kritériumokat, és valóban elhagyható-e a (*).

Az i) pont alatti kitéfelt itt nem érdemes tárgyalni, hiszen a jelen kritériumokat éppen annak eldöntésére igyekszünk felhasználni, hogy a *TM* tulajdonságokra* nomologikusan tolerálhatók-e. Azonban a ii) pont alatti kritérium ügödöntő. Emlékezzünk vissza, hogy a *TM* tulajdonságokra* oksági ereje – s így az őt kifejező predikátum törvényben játszott szerepe is – a realizáló függvénye. Az, hogy egy *TM* tulajdonság* különböző instanciái különbözőképpen viselkedhetnek éppen a realizálók különbségének következménye. Azaz, ha a *TM* tulajdonságra* hivatkozó *CP* törvény nem érvényesül, akkor tipikusan nem külső, független interferáló tulajdonságról van szó, hanem arról, hogy a realizáló különbözött. Következésképpen a *CP* törvény érvényesülésének gátja nem egy *F*-től független *H* tulajdonság, hanem *F* – mint *TM* tulajdonság* – okságilag heterogén természete. Vagyis a ii) kritérium legalábbis számos esetben nem érvényesül a *TM* tulajdonságokra* hivatkozó állítólagos *CP* törvények esetében, és ezért jogosan mondható, hogy *TM* tulajdonságokra* nem lehet *CP* törvényeket megfogalmazni. Ez pedig beteljesíti a *TM* tulajdonságokra*, s velük az esemény-szupervencia végzetét, hiszen a *TM* tulajdonságokra* nem menthetők meg akkor sem, ha *CP* törvényekre hivatkozunk.

Világosság
2002/4–5–6–7

Demeter Tamás:
Miért nincs
esemény-
szupervencia?

IRODALOM

- Cartwright, Nancy, 1983. *How the Laws of Physics Lie*, Oxford: Clarendon.
- Cartwright, Nancy, 1999. „*Ceteris Paribus* Laws and Socio-Economic Machines”, In *The Dappled World*, Cambridge, England: CUP.
- Fodor, Jerry, 1974. „Special Sciences”, *Synthese* 28, 77–115. o.
- Fodor, Jerry, 1991. „You Can Fool Some of the People All of the Time, Everything Else Being Equal; Hedged Laws and Psychological Explanations”, *Mind* 100, 19–34. o.
- Heil, John, 1999. „Multiple Realizability”, *American Philosophical Quarterly* 36, 189–208. o.
- Kim, Jaegwon, 1976. „Events as Property Exemplifications”, In: M. Brand & D. Walton (eds.), *Action Theory*, Dordrecht: D. Reidel.
- Kim, Jaegwon, 1982. „Psychophysical Supervenience”, In: Kim, 1993.
- Kim, Jaegwon, 1984. „Concepts of Supervenience”, In: Kim, 1993.
- Kim, Jaegwon, 1992. „Multiple Realization and the Metaphysics of Reduction”, In: Kim, 1993.
- Kim, Jaegwon: 1993. *Supervenience and Mind: Selected Philosophical Essays*, Cambridge, England: CUP.
- Kim, Jaegwon, 1998. *Mind in a Physical World*, Cambridge, Mass.: MIT.
- Lipton, Peter, 1999. „All Else Being Equal”, *Philosophy* 74. o.
- Pietroski, Paul & Rey, Geoges, 1995. „When Other Things Aren't Equal: Saving *Ceteris Paribus* Laws from Vacuity”, *British Journal for the Philosophy of Science* 46, 81–110. o.
- Schiffer, Stephen, 1991. „*Ceteris Paribus* Laws”, *Mind* 100, 1–19. o.
- Shapiro, Lawrence, 2000. „Multiple Realizations”, *Journal of Philosophy* 97, 635–654. o.
- Shoemaker, Sydney, 1980. „Causality and Properties”, In: D.H. Mellor & Alex Oliver (eds.), *Properties*, Oxford: OUP, 1997.

¹⁶ Pietroski & Rey, 1995: 92. o.